

*Szöke János SDB*

## Vértanú kortárs püspökök a Kárpát-medencében\*

A mai konferencia vezérgondolata kifejezi azt a tanúságtételt, amelyet a múlt század vértanú püspökei a Kárpát-medencében félreérthetetlenül bizonyítottak: *Hittel és hűséggel*. Mégis meg kell fontolnunk azt az apostoli buzdítást, amelyet II. János Pál elénk tárt 2003. június 28-án, amikor az *Ecclesia in Európa*<sup>1</sup> kezdetű szinódusi záróbeszédében szökött hozzánk: soha el ne felejtődjék a reménység nagy jele, amelyet a keresztény hit oly sok tanúja alkotott a múlt században Keleten és Nyugaton egyaránt, akik „magukévá tudták tenni az evangéliumot ellenségeskedés és üldözés meghatározta helyzetekben, gyakran a vértanúság végső próbatételéig”.<sup>2</sup>

Miért ez a felszólítás, hogy ne felejtjük el a múlt század vértanúit? Nem teljesen egyértelmű-e az Egyházban elterjedt általános felfogás, hogy a vértanúk kiontott vére a kereszténység magva? Vagy talán kishitűek lettünk, hogy a mag csíráiban is ott hordozza a biztos termés jövőjét? Az indítékot talán az a tény adja, hogy nemcsak a tömegkommunikáció világában, hanem a keresztény világban is, annak bizonyos szektoraiban, melyek kritikusabbak az Egyház felé, hajlamosak elfelejteni a XX. század üldöztetéseit, és ami még fontosabb, fanatikusként, fundamentalistaként diszkvalifikálni, szinte kigúnyolni igyekeznek azokat, akik ezeket az üldöztetéseket elszenvedték egészen vérük ontásáig.

Több vértanúról emlékezünk meg, akiket Isten az ő végtelen

---

\* Elhangzott Budapesten 2008. október 28-án a Központi Papnevelő Intézetben tartott „Hittel és hűséggel” c. konferencián.

<sup>1</sup> A jezsuiták folyóirata: *La Civiltà Cattolica*, 2005. február 19-i számához írt szerkesztőségi cikk (319-328. o.) magyar változatában találjuk az ide vonatkozó forrásokat és idézeteket. A fordítást Nagy Ferenc SJ készítette.

<sup>2</sup> Uo.

<sup>3</sup> Lásd *Vértanúink-Hitvallóink* c. értesítőt.

<sup>4</sup> Bárány Apor Vilmos plébánost Gyulán ismertem meg. A plébánián lakott anyai nagybátyám, Szabados Antal hittanár. Itt találkoztam több alkalommal Apor Vilmos plébánossal. A gyulai hívek között szállóigévé vált: „Ha biztosan akarsz találkozni Apor Vilmostal, mindennap reggel fél 6 és fél 7 között találkozhatasz vele a plébániatemplomban. Ott vár mindenkit gyónatászékében.” Mély szociális érzéke ismert volt. Ő hívta meg a gróf Wenckheim József által alapított, Ybl Miklós által tervezett kollégiumba a szaléziákat azzal a feltétellel, hogy négy szegény sorsú diákot, akik a papságra készülnek, tanulmányaikban segítsenek. Ez segített engem is előre a papság felé.

kegyelméből meghívott azon a helyen, ahol élünk, hogy hallgatván az apostoli küldetés szavaira egészen a halálig komolyan vegyék küldetésüket. Nehéz lenne néhány rövid mondatban arról a 20 vértanúról beszélni, akik a XX. században tudatosan követték Krisztus tanítását és vállalták a vértanúságot. Megelégszem azzal, hogy a nevüket felsorolom, talán egy-egy rövid epizódra utalva, kiemelve nagyságukat. Nagy segítségemre van az az időszak (1975-1994), amikor P. Werenfried van Straaten premontrai atya által alapított Kirche in Not Ostprieesterhilfe segélyszervezet osztályvezetőjeként az ő megbízásából az üldözött Egyház papjainak és híveinek anyagi segítséget juttattunk. Ezek az egyéniségek, mondhatnám úgy is, koszorút alkotnak a Kárpát-medence körül, amelyre még a kívül élők is szent irigységgel felfigyelhetnek.<sup>3</sup>

### *Magyarország*

Boldog Apor Vilmos győri megyéspüspök<sup>4</sup>

Segesvár, 1892. február 29. – Győr, 1945. április 2.  
Szenttéavatási aktáit a Győri Egyházmegye készíti elő.

Isten Szolgája Meszlényi Zoltán esztergomi segédpüspök, káptalani helynök<sup>5</sup>

Hatvan, 1892. január 2. – Budapest, 1951. március 4.  
Boldoggáavatási akták leadása: 2006. január 10., Róma. Aktáit tanulmányozzák, még az idén várható a boldoggáavatása.

---

Amikor a nők védelmében Győrött 1945 áprilisában a szovjet katona géppisztolyával rálőtt, kórházba vitték. Halála előtt még volt annyi ereje, hogy megkérdezze, sikerült-e megmenekülniük a nőeknek? Az igenlő válaszra így szólt: „Akkor érdemes volt.”

<sup>5</sup> Meszlényi Zoltán Lajost 1946 szeptemberében ismertem meg Nyergesújfalun, ahol Isten Szolgája Mindszenty József bíboros a fiataltságot a bérmlás szentségében részesítette. Szembetűnő volt, hogy a főpásztor és segédpüspöke milyen testvéri hangulatban mutatkoztak a hívők előtt. A nyergesújfalui plébános, dr. Szepezdy Sándor, aki előtte az esztergomi aulában teljesített szolgálatot, többször megfordult intézetünkben és beszámolt az aulai tapasztalatáról. Ő is megerősítette, hogy a két főpap között a legnagyobb harmónia uralkodott. 1947 tavaszán a Felvidékről több magyar áttelepítettek. Voltak, akik nem várták meg a „hivatalos” kitelepítést, hanem összehátráltak tutajokon áteveztek a Dunán, és a szaléziak udvarában gyülekeztek. Nagyobb csoportok érkezésekor Mindszenty bíboros is meglátogatta a menekülteket. Társaságában volt Meszlényi Zoltán Lajos is, akinek az irányításával minden menekült kapott tisztasági és egy élelmiszer-csomagot, amire akkor nagy szüksége volt. Mindszenty bíborossal együtt azon voltak, hogy a családok együtt maradjanak, és igyekeztek a főegyházmege területén elhelyezni őket.

*Erdély*

Isten Szolgája Scheffler János szatmári megyéspüspök<sup>6</sup>

Kálmánd, 1887. október 29. – Jilava, 1952. december 6.

Boldoggáavatási akták leadása: 1996. december 5., Róma. A Positio elkészült, vértanúságának elismerése folyamatban van. Boldoggáavatását a szatmárnémeti püspök és a hívek szorgalmazzák.

Isten Szolgája Bogdánffy Szilárd titokban szentelt püspök a Nagyváradi Egyházmegyében<sup>7</sup>

Feketető, 1911. – Nagyenyegd, 1953. október 1.

Boldoggáavatási akták leadása: 1997. november 8., Róma. A Positio elkészült, vértanúságának elismerése folyamatban van.

Macalik Viktor titokban szentelt püspök a Gyulafehérvári Egyházmegyében Nagyszeben, 1890. március 1. – Ghencea, 1953. augusztus 19.

Boga Alajos ordinárius (nem püspök) a Gyulafehérvári Egyházmegyében Kozmás, 1886. február 18. – Máramarossziget, 1954. szeptember 14.

Sándor Imre gyulafehérvári nagyprépost

Csikverebes, 1893. augusztus 23. – Rimnicu Sarat, 1956. február 29.

Pacha Ágoston temesvári megyéspüspök

Móricföld, 1870. november 26. – Temesvár, 1954. november 4.

1954. júliusában kiengedték a börtönből.

<sup>6</sup> Scheffler Jánost az ötvenes évek elején már arról igyekezett meggyőzni az illetékes román hatóság, hogy tagadja meg Rómához való hűségét, és álljon egy olyan mozgalom élére, amely Románia területén is a nemzeti egyház megalapítását támogatja a pápa elismerése nélkül. Ő ennyit válaszolt: „Non possumus!” – Nem tehetjük! Szobafogságra ítélték, majd Bukarestbe, a Jilava földalatti börtönbe zárták. Cellatársa egy zsidó származású zeneszerző, Dan Mizrahy volt. Elbeszélése szerint Scheffler János püspököt zuhanyozás közben leforrázták, tüdőgyulladást kapott, és cellatársa karjai között halt meg. Dan Mizrahy-t Scheffler püspök több nyelvre tanította, és baráti kapcsolat alakult ki közöttük. A vértanú püspök halála után a zeneszerző-cellatárs egy Ave Mariát komponált, amelyet már több alkalommal elő is adtak.

<sup>7</sup> Bogdánffy Szilárd a legfiatalabb erdélyi vértanú püspökökhöz tartozik. Scheffler János mellett őt akarták megbízni a nemzeti román egyház vezetésével, amit azonban nem vállalt. A nagyenyedi börtön udvarán kínozták halálra.

<sup>8</sup> Márton Áron több alkalommal tudomásomra hozta, hogy a görög katolikus erdélyi híveken is segíteni kell akkor is, ha más nyelvet beszélnek, és más gondolat vezeti őket. Többek véleménye szerint letartóztatásának is az lehetett az egyik oka, hogy segítette és pártfogolta görög katolikus

Boros Béla titokban szentelt püspök a Temesvári Egyházmegyében  
Kisjenő-Erdőhegy (Arad megye) 1908. szeptember 20.  
1964. augusztus 4-én szabadult a Rimnicu Sarat-i börtönből.

Márton Áron gyulafehérvári megyéspüspök  
Csíkszentdomonkos, 1896. augusztus 28. – 1980. szeptember 29.  
Bár hitvalló volt, ő is hosszú ideig börtönbüntetésre volt ítélve,  
együtt ült római katolikus és görög katolikus püspökökkel, min-  
den biztonnal rendelkezett a vértanúságra való készséggel.<sup>8</sup>  
Boldoggáavatási akták leadása: 1996. december 5., Róma. A Po-  
sitio elkészült, boldoggáavatásához egy csoda hiányzik.

### *Kárpátalja*

Boldog Romzsa Tódor munkácsi püspök<sup>9</sup>  
Nagybocskó, 1911. április 14. – Munkács, 1947. november 1.  
Boldoggáavatása 2001. június 27-én volt. Szentté avatásához egy  
csodára van szükség.

Isten Szolgája Orosz Péter titokban szentelt görög katolikus püspök a  
Munkácsi Egyházmegyében<sup>10</sup>  
Biri, 1917. július 14. – Beregkisfalud, 1953. augusztus 28.  
A boldoggáavatási akták adatgyűjtése folyamatban van.

Isten Szolgája Chira Sándor titokban szentelt görög katolikus püspök a  
Munkácsi Egyházmegyében<sup>11</sup>

---

püspöktársait, azok papjait és híveit. Nyugodtan el lehet róla mondani, ha volt egy szelet kenyere, a fele mindig a görög katolikusoké volt.

<sup>9</sup> Boldog Romzsa Tódor magyar családban született, de fontosnak tartotta, hogy mint püspök minden hívével a saját anyanyelvén tudjon beszélni. Fiatalkora óta Oroszországba készült missziós feladatra, ezért volt kiképzése idején Rómában a Russicum Intézet növendéke. Letartóztatásának és halálának oka a Rómához és egyházának rítusához való hűség volt. Példaképe azoknak a püspököknek, akik híveikkel tolmács nélkül tudnak érintkezni.

<sup>10</sup> A Munkácsi Titkos Levéltárban számos olyan dokumentumot találtunk, amelyek a fiatal titokban kinevezett püspök vértanúságáról szólnak. A feltárás még folyamatban van.

<sup>11</sup> Chira Sándor a teológiát Budapesten végezte a Pázmány Péter Egyetemen. Rómához és a Bizánci Rítushoz való hűsége miatt tartóztatták le. Karaganda-Kazahsztán az a hely, ahol a német anyanyelvűek lelkipásztoraként működött. Németországba kivándorolt híveivel többször találkozott, akik dicsekedve szóltak arról, hogy a nehéz időkben is a leghűségesebb plébánosuk a magyar származású Chira Sándor volt.

Irhóc, 1897. január 17. – Karaganda, 1983. május 6.  
A boldoggáavatási akták adatgyűjtése folyamatban van.

*Erdélyi görög katolikusok*

Iuliu Hossu bíboros, kolozs-szamosújvári megyéspüspök  
Nagynyulas, 1885. január 30. – Bukarest, 1970. május 28.

Alexandru Rusu máramarosi megyéspüspök  
Mezősályi (Saulia de Campie), 1884. november 22. – Gherla,  
1963. május 9.

Ioan Bălan lugosi megyéspüspök  
Tövis (Teius), 1880. február 11. – Ciorogarla (Bukarest), 1959.  
augusztus 4.

Valeriu Traian Frentiu nagyváradai megyéspüspök  
Resicabánya (Resita), 1875. április 25. – Máramarossziget, 1952.  
július 11.

Ioan Suciú püspök, a fogaras-gyulafehérvári érsekség apostoli kormány-  
zója  
Blaj, 1907. december 4. – Sziget, 1953. június 27.

Tit Liviu Chinezu titokban szentelt püspök a Fogaras-Gyulafehérvári  
Egyházmegyében  
Radnótfája (Lernuteni), 1904. június 22. – Máramarossziget,  
1955. január 15.

Alexandru Todea bíboros, fogaras-gyulafehérvári metropolita<sup>12</sup>  
Teleac, 1912. június 5. – Marosvásárhely, 2002. május 22.

<sup>12</sup> Alexandru Todea egy Maros-menti kis faluban született. Tanulmányait Rómában végezte. Rövid lelképásztori működés után püspök lett belőle. A kommunista rendszer több román püspökkel együtt kényszeríteni akarta, hogy híveikkel együtt tagadják meg a katolikus hitet, és lépjenek be az Ortodox Egyházba. Püspöktársaival erre a megalázó feladatra nem vállalkozott, amelynek a következménye több évre terjedő börtönbüntetés volt. Utolsó éveit Szászrégenben töltötte, ahol egy istállóból átalakított épületben lakott. Állandó megfigyelés alatt állt. Kérte bizalmas látogatóit, hogy mielőtt bemennének hozzá, nézzék meg milyen muskátli van az ablakban. Amikor piros muskátli volt az ablakban, nem volt tanácsos bemenni hozzá, mert erősebben figyelték. Ha ezeket fehérre cserélte, akkor tudta fogadni látogatóit.

## Szlovákia

Boldog Peter Gojdič OSBM eperjesi görög katolikus püspök<sup>13</sup>  
Ruské Peklany, 1888. július 17. – 1960. július 17.

Boldog Vasil Hopko eperjesi görög katolikus püspök  
Hrabské, 1904. április 21. – Prešov, 1976. július 23.

Kétségtelenül szükség van a vértanúság fogalmának felidezésére. A Katolikus Egyház azokat tekinti sajátos és teljes értelemben vértanúknak, akik valamilyen módon egészen a halálig szenvedtek, vagy akiket megöltek a Jézus Krisztusba, Isten emberré lett Fiába vetett hitük miatt, Jézusba, aki meghalt, feltámadt, és ma az Egyházban él. A vértanúk tehát azért vértanúk, mert a „Krisztusba vetett hit miatt haltak meg”: akár a hit elleni gyűlöletből (*in odium fidei*), akár, mert nem tagadták meg a hitet vagy a hit egyik dogmáját (*propter fidem*), akár azért a pusztá tényért, hogy „keresztények, Krisztushívők” (*Christiani*) voltak, és Jézus követőiként vérükkel áldoztak meggyőződésükért (*propter Christum*). Feltétele még annak, hogy embereket vértanúknak tekintsünk, a *non resistencia*, vagyis hogy ellenállás nélkül hagyták megölni magukat. Természetesen, a fontos feltételekhez tartozik az is, hogy meg legyen bennük a vértanúságra való szabad készség.

A hithez szorosan kapcsolódnak a keresztény értékek: szeretet, igazságosság, tisztaság, az elnyomottak és a szegények védelme is. Akit a hitért üldöztek, bebörtönöztek, megkínoztak, kiváló szeretet-aktust vitt véghez.

A XX. század különösképpen a vértanúság százada volt. A világ több helyén 1 200 000 embert végeztek ki, mert nem volt hajlandó megtagadni a hitét és a Krisztus által meghirdetett szeretetet.

---

Márton Áron gyulafehérvári püspök temetése előtti estén együtt virrasztottam vele a Székesegyházban. A Püspökségen és a Szemináriumban nem volt szabad megszállni. A szállodák pedig azon az estén zárva voltak. Az éj folyamán elmesélte, hogy öt évig ült egy zárkában Márton Áronnal. Semmi rigolyát nem fedezett föl benne, készséges volt a legalantasabb munkák végzésére is. Egy szóval: a szeretet gyakorlásában nem lehetett megelőzni. Becsülte mint embert, szerette mint papot, mint püspököt pedig barátjának tekintette.

<sup>13</sup> Teológiai tanulmányait Budapesten végezte a Központi Szemináriumban. Az irattárban még mindig fellelhetők a rá vonatkozó adatok. Nem volt hajlandó párbeszédet folytatni az ortodoxokkal. Bebörtönözték, száműzték.

A felsorolt 22 Isten Szolgája közül szinte mindegyik a 800-as évek végén született és a 900-as évek közepén, a legvadabb egyházüldözés alatt áldozta életét Istenért és Egyházáért. Valaki megkérdezett egyszer, hogy mi van azokkal a vértanúkkal, akiknek nem írták meg az életrajzát, nem neveztek el róluk tereket vagy utcákat? Ők sem lettek elfelejtve, hiszen az új Vértanúk Bizottságához Rómába 2000. május 31-ig 12 691 jelzés érkezett a vértanúkról, akik közül 126 püspök volt, 5343 pap és seminarista, 4872 férfi és női szerzetes, valamint 2350 világi férfi és nő. Ők voltak azok az áldozatok, akik ruháikat tisztára mosták a bárány vérében.

Egy francia drámaírónak, de Cruelnek van egy műve: *A nagy példakép*. Ez arról szól, hogy egy híres orvos súlyos bőrrákban szenvedő leányt kezel, akinek az állapota reménytelen volt. Mivel a halál már biztosnak látszott, kísérletezni akart a halálos beteg leányon egy másik kóros betegséggel kapcsolatban, és ezért kártékony bacilusokat injekciózott a vérebe. A leány nem tudott semmiről. Hitétől vezetve zarándokútra indult Lourdes-ba, ahonnan gyógyultan tért haza. Örömmel újságolta az esetet orvosának, aki megvizsgálta a leányt és tényleg meggyógyult az első betegségből, de a vérebe oltott második kórokozó annyira megfertőzte, hogy a biztos halál felől nem volt kétség. Várta, hogy áldozata jogos haragra gerjed. Nem ez történt, megbocsátott az orvosnak, és felhatalmazta, hogy folytassa a kísérletezést tovább Isten dicsőségére és az emberek javára. Az orvos, aki eddig ilyen nagy erkölcsi erővel nem találkozott, és csak a tudománynak áldozott, meglepődve felkiáltott: „Ha minden dagály a felhők fölött egy csillagot rejt, amely ekkora vonzóerővel bír, lehetetlen, hogy az ilyen nemes lélek dagálya egy olyan ég felé sóhajtson, ahol nincs Isten.”

Magától adódik a kérdés: honnan van az a láthatatlan erő, amely évezredekken keresztül öntudatot és bátorságot adott olyan sok keresztény nőnek és férfinak, akik vállalták a vértanúsággal kapcsolatos tanúságtételt? Megint csak egy francia idézet magyar fordításával szeretnék válaszolni. Az állítás szerzőjének nevét nem sikerült azonosítanom, de maga a mondás elgondolkodtató: „Az Istennek szüksége van az emberre” (*Dieu a besoin de l'homme*).

Ennek a kijelentésnek eredete gyakorlatilag visszaszáll az emberiség eredetéhez. Isten, aki megteremtette az embert, akiben csalódott, mégis az embereket választotta az évezredek folyamán arra, hogy a tervét itt a Földön véghezvigyék. A próféták csodálatos kiválasztása és működése is azt bizonyítja, hogy az embernek Isten a Földön nagy szerepet szánt.

Ha magyar Egyházunk és népünk történelmét szemléljük, akkor ez a szereposztás ma még a napnál is világosabbnak tűnik. A történelem Ura megtalálta mindig azon a helyen, ahol kellett, azokat az embereket, akik életük árán is továbbadták azt a természetfölötti és történelmi kincset, amelyből Egyházunk és nemzetünk él.

*Tarján Bence*

## Cseh pamflet Kanizsa 1601. évi ostromáról

A Régi Magyarországi Nyomtatványok, az RMNY munkálatai során előkerült az 1663-ban Trencsénben kiadott *Perlička dítek božích*<sup>1</sup> című imádságoskönyv, Sixt Palma Močidlanský munkája. A feldolgozás során kiderült, hogy a könyvecske igen népszerű volt a Regnum Hungariae szlovák etnikai régiójában. 1800-ig több kiadása jelent meg, Zsolnán, Puhón, Pozsonyban.<sup>2</sup> A szerző azonban másképpen is kapcsolatba került Magyarhonnal.<sup>3</sup> 1602-ben szerény tipográfiajában kinyomtatta a *Piseň o dobývání pevnosti Kanýže*<sup>4</sup> (Ének Kanizsa erősségének ostromáról) című, élesen katolikusellenes verses röpiratot, amely miatt száműzték Prágából.

Sixt Palma Močidlanský 1569-ben Prága-Újvárosban született. Eredeti foglalkozása szabó, később lett nyomdász és író.<sup>5</sup> A prágai egyetemen teológiát tanult. Belépett a Mikulášence szektába. Kapcsolatba ke-

<sup>1</sup> Teljes címe: *Perlička dítek božích, aneb: modlitby pobožné na dvanácte článků vjry křesťanské s peknými modlitbami dussy y tělu užitečnými* [Isten gyermekeinek gyöngyöcskéje, avagy: a keresztény hit vallásos imádságai tizenkét részben a test és a lélek számára hasznos, szép imádságokkal], RMK II. 1027 b. = *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století* (szerk. HORÁK, F.; Praha 1939-1967) 6775 = ČAPLOVIČ, J., *Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700*. Díel I (Martin 1972) 1884.

<sup>2</sup> Vö. *Knihopis 6771-6789*.

<sup>3</sup> A cseh és a szlovák nyelvben Uhorsko az 1920-előtti Magyarországot jelenti. Ennek megfelelően használjuk a XIX. században gyakran előforduló Magyarhon terminust (Magyarhoni Földtani Társulat, *Magyarhon* írásban és képen stb.).

<sup>4</sup> *Knihopis 9600. Pijšeň o dobýváníj Pevnosti Kanýže od Wlachu svěćených od Papeže požehnaných a gínych z Římské Roty Kterak sau v Papežovu moc požehnaníj slyby w Swaté w svěcenau wodu Gezywíjy kapucyny dauffali že bez Kacyřů Pevnosti dobudau a Turky y Kacyře potlukau: Ale potom bijdně s hanbau vřikali a mnozý od zymy zhynuli a Turkům Kořistij Děľ odběhsse zanechali. Léta 1601. (Složeno a wydáno w Kanýži s dowolením Rustan Beka).*

<sup>5</sup> Vö. ŠKARKA, A., *Ze zápasů nekatolického tisku s protireformací (Literární a tiskařská aféra z. r.*